

12 Eylül Yargılaması /Ağır İnsan Hakları İhlalleri/Zamanaşımı ve Cezasızlık

Av. Emel Ataktürk Sevimli

İddianame ve Suçlamalar

12 Eylül 2010 günü yapılan referandum sonucu Anayasa değişiklikleri kabul edildi ve 24 Eylül 2010 günlü Resmi Gazetede yayınlandı. İnsan hakları kuruluşları ve çok sayıda darbe mağduru hemen referandum sonrasında Türkiye'nin her yerinde darbeciler ve emir komuta zinciri içinde yer alıp da ihlallere karışan yetkililer hakkında binlerce suç duyurusunda bulundular.

Darbenin üzerinden 32 yıl geçtikten sonra, sadece MGK'nun hayatta kalmış olan iki üyesi Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya hakkında, sadece anayasayı ihlal suçunu düzenleyen TCK 'nın 146/1 maddesi uyarınca¹ ve sadece 1980-1983 arası işlenen suçlar bakımından ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılması talebiyle dava açıldı, emir-komuta zinciri dahilindeki diğer sorumluların hiçbirisi ile ilgili işlem yapılmadı.

İddianamede 12 Eylül öncesi süreçte yaşanan işkence, zorla kaybetme, hukuk dışı ve keyfi infazlardan uzun uzun söz edilmesine ve 1 Mayıs 1977, 16 Mart 1978, Sivas, Maraş, Çorum olaylarından, gazeteci ve akademisyenlere yönelik cinayetlerden ve birçok olaydaki karanlık yönlerden sayfalarca bahsedilmiş olmasına rağmen bu olaylarla ilgili bir suçlamada bulunulmadı.

Oysa iddianamenin 6. bölümü ve ekleri gözaltına alınan yüzbinlerce insanın Türkiye'nin her yerinde Emniyet Müdürlüklerinden oluşturulan özel sorgu merkezlerinde ve cezaevlerinde ne kadar sistematik, yaygın, planlı ve keyfi şekilde işkenceye maruz kaldıklarını, cop sokma, falaka, elektrik verme, cinsel taciz ve tecavüz, filistin askısı, lağım çukuruna sokma, kum torbası ile dövme, köpeklerle ısırtma gibi işkence yöntemlerinin kullanılmasını uzun uzun anlatıyor, dökümü tek tek yapılarak işkenceli sorguların tanklıklarına yer veriyordu. İddianame ayrıca zorla kaybetme ve hukuk dışı keyfi infazlara ilişkin belgelere, tanıklıklara ve şüpheli isimlere de yer veriliyor aynı bilgileri o tarihlerde yayınlanan ve yukarıda bahsi geçen TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu raporu da doğruluyordu.^{2 3}

¹ 765 s. TCK 146/1 "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının tamamını veya bir kısmını değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya ve Anayasa ile teşekkül etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisini ortadan kaldırmaya veya görevini yapmasına engel olmaya cebren teşebbüs etmek" suçu

²Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı (CMK 250 yet.ve gör.)Sor. No:2011/646 İddiname No: 2012/2

³ https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss376_Cilt2 sf 870 pdf Erişim Tarihi 15/11/2020

Sanıklar TCK'daki en ağır cezayı gerektiren suçlamalardan biri olan Anayasayı ihlal ile itham edilmelerine rağmen başından sonuna kadar tutuksuz yargılandılar, duruşma salonuna tek bir kez dahi getirilmediler. Tüm duruşmalara SEGBİS üzerinden bağlanan sanıklar ülkedeki kaosu önleme ve anarşiyi sona erdirmek gayesiyle TSK İç hizmet Kanunun 35.md nin kendilerine verdiği yetkiye dayanarak müdahalede bulunduklarını, suç işlemediklerini savundular, tek bir üzüntü ve yüzleşme belirtisi göstermediler.

Yargılamada incelenmesi beklenen önemli suçlamalar benzer diğer yargılamalarda olduğu gibi 'devlet sırrı' engeliyle karşılaştı. Genelkurmay Başkanlığı'ndan talep edilen "Yurt Kor" isimli darbe planına ilişkin evrak hem geç ve eksik gönderildi hem de Mahkeme tarafından 'devlet sırrı' olarak değerlendirdi ve müşteki avukatlarının incelemesine kapatıldı. Katılan vekilleri darbe planı yanında zorla kaybetme, hukuk dışı ve keyfi infaz olayları gibi iddianamede darbeye zemin hazırladığı iddia edilen önemli olayların rapor ve belgelerinin de Milli İstihbarat Teşkilatı ve Genel Kurmay Başkanlığı tarafından Mahkemeye gönderilmediğini bu şekilde gerçeğe ulaşmanın imkansızlığını sıklıkla vurguladı.

Bu davanın burada söz edilmesi gereken önemli bir özelliği vardı; TBMM ve Başbakanlık gibi resmi kurumlar yargılamada 'katılan' sıfatıyla müdahil bir pozisyonda bulunuyordu ve aslında bu durum resmi kurumlardan gerekli bilgi ve belgelerin getirtilebilmesini, hakikatlerin açığa çıkarılabılmesini diğer davalara nazaran çok daha mümkün kılmalıydı. Öyle olmadı. TBMM ve Başbakanlığın gücü ne darbe yargılamasının özüne ilişkin planlama evraklarının ne de yargılama kapsamındaki katliamların ve olayların raporlarının ilgili kurumlardan getirtilmesine yetmedi ya da bu yol tercih edilmedi. Sonuçta yargılamada hem devlet kurumları tarafından Mahkemeye parça parça, geç ve eksik olarak gönderilen bir dizi cevabi evrakın hangi kriterlere göre 'devlet sırrı' olarak kabul edildiği hiçbir aşamada açıklanmadı ve hem de bu belgelerin içlerinde ne tür bilgiler olduğu da hiçbir zaman öğrenilemedi.

Mahkeme Kararı ve Yargıtay Aşaması

İki sanıklı 12 Eylül yargılaması 18 Haziran 2014 tarihinde sonuçlandı. Mahkeme sanıkların 765 sayılı TCK'nın 146. maddesi uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına ve takdiri indirim uygulanarak müebbet hapis cezasına çarptırılmasına ve 1632 sayılı Askeri Ceza Kanununun 30. ve 31. maddelerinin uygulanmasına ve askeri rütbelerinin geri alınmasına karar verdi.⁴ Böylece

⁴Ankara 10. Ağır Ceza Mahkemesi 2014/137 E, 2014/181 K K. Tarihi 18 .06.2014

Türkiye siyasal tarihindeki en önemli davalardan olan bu yargılama darbeden 32 yıl sonra, emir komuta zincirinin doğurduğu sorumluluk hiç dikkate alınmaksızın, sınırlı sayıda sanıkla, sınırlı bir dönem için (1980-1983 arası) ve sınırlı suçlamalarla (insanlığa karşı suçlar, zorla kaybetmeler ve hukuk dışı keyfi infazları içermeden) içi boşaltılarak başlatılmış, yürütülmüş ve sonuçlandırılmış oldu.

Yerel mahkemeden çıkan karar Yargıtay’a gidene kadar sanık Kenan Evren 9 Mayıs 2015’te, Tahsin Şahinkaya ise 9 Haziran’da 2015 de hayatını kaybetti. Yargıtay’a giden yerel mahkeme kararı sanıkların ölümü üzerine hızla incelendi ve Yargıtay davanın zamanaşımı ve ölüm nedeniyle düşmesine karar verdi.⁵ Bozma üzerine yeniden inceleme yapan Ankara 10. Ağır Ceza Mahkemesi de 4 Mayıs 2017 tarihli duruşmada bozma kararına uyarak Yargıtay kararı doğrultusunda davanın zamanaşımına uğradığına ancak sanıkların ölümü nedeniyle ‘karar verilmesine yer olmadığı’na hükmetti. Mahkeme ayrıca sanıklar hakkında Türk Silahlı Kuvvetleri’nden çıkarma cezası ve rütbe değişikliğine yer olmadığına da hükmetti ve bu karar artık her ikisi de hayatta olmayan sanıkların mirasçılarının dahi korunması, varislerin sanıkların her türlü mali ve sosyal haklarından yararlanmasının garanti altına alınması demekti.⁶

Düşme yönündeki karara katılan tarafın temyiz etmesi üzerine, dosya tekrar Yargıtay 16. Ceza Dairesi’ne gönderildi. Yargıtay ikinci kez yaptığı incelemede bu kez davanın ölüm nedeniyle ortadan kaldırılmasına karar verilmesi gerektiğine hükmetti. Yargıtay kararının ardından dava Ankara 10. Ağır Ceza Mahkemesi’nde yeniden görüldü. Yerel mahkeme, Yargıtay’ın bozma kararına uyarak sanıklar Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya hakkında açılan kamu davasının ölüm nedeniyle ortadan kaldırılmasına, sanıkların malvarlıklarına el konulması ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nden çıkarılması ve askeri rütbelerinin geri alınmasına da yer olmadığına hükmetti.

Müşteki avukatları her aşamada iddianamede sayfalarca yer verilen işkence ve suikastlerin tek biri için dahi cezalandırma talep edilmemesi/ceza verilmemesindeki çelişkiye dikkat çekerek davanın göstermelik ve içi boş bir yargılamaya dönüştürüldüğünü dile getirdiler. Katılan avukatları suçlamalar bakımından etkili bir kovuşturma yapılmasını, işkence, zorla kaybetme ve infaz suçlarının tamamının insanlığa karşı suçlar olarak değerlendirilmesini, zamanaşımı söz konusu olmaksızın soruşturma yapılması gerektiğini belirttiler fakat herhangi bir sonuç alamadılar.

⁵ Yarg 16 CD 2015/5829 E 2016/4175 K. 4 Eylül 2015 K.Tarihi 21.06.2016

⁶ Ankara 10 ACM (2016/330 E-2017/127 K) K. Tarihi 4 Mayıs 2017

Dosya son aşamada müşteki vekillerinin temyizi üzerine yeniden Yargıtay 16. Ceza Dairesi'ne gitti. (2020/1589E.) Dosyanın karara çıkmayı beklediği aşamada bu kez de 16. Ceza Dairesi kapatıldı ve dosya Yargıtay 3. Ceza Dairesi'ne devredildi. Yargıtay 3. Ceza Dairesi de son aşamada Ankara 10. Ağır Ceza Mahkemesi'nin düşme kararını onadı. (21/04/2022 tarih 2021/1903 E.-2022/2231 K)

Bu yazı yazıldığı tarihte 13 Eylül 2010 tarihli soruşturma ile başlayan bozmalar ve yeniden yargılamalarla 12 yıl süren iki sanıklı ve her iki sanığı da yaşamını artık kaybetmiş olan 12 Eylül yargılaması cezasızlıkla sonuçlanmış oldu. Yargıtay kararı sonrası başta Berfo Kırbayır olmak üzere bazı mağdurlar adına yapılan AYM bireysel başvurusu ise halen inceleme bekliyor.⁷

Ortaya Çıkan Ortak Cezasızlık Bağlamı

Darbe dönemi boyunca ağır insan hakları ihlallerine maruz kalan mağdurların Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki Savcılıklara yaptıkları suç duyuruları 'kovuşturmaya yer olmadığı kararları' verilerek kapatıldı, itiraz ve Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru süreçlerinden de hiçbir sonuç alınamadı.⁸

Darbenin emir komuta zinciri içinde yapıldığı 12 Eylül 1980 günü okunan bildiride dahi açıkça ortaya konmasına rağmen ne darbe suçlaması ne de insanlığa karşı suçlamalar bağlamında sanıklar Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya dışında kimseye dava açılmadı. 12 Eylül darbesi ve yüzbinlerce insana uygulanan işkenceler, hukuk dışı keyfi infazlardan sanki sadece bu iki sanık sorumluymuş gibi gayrı ciddi, hukuken kabulü imkansız bir durum ortaya çıktı, kaldı ki davanın iki sanığının cezalandırılması dahi mümkün olamadı. Oysa soruşturma sırasında ifadelerine başvurulmuş müştekiler (hem sol muhalifler hem ülkücü kanata mensup kişiler) kendilerine işkence yapan emniyet ve cezaevi görevlilerinin isimlerini veriyorlar ve bu isimler hem iddianame hem TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu'nda sıralanıyordu.

⁷ 1 Şubat 2023 tarihinde yazılmıştır.

⁸ Örn:Referandum sonrası Diyarbakır 5 Nolu Askeri Cezaevi'nde kalanların işkence nedeni ile yaptıkları suç duyuruları hakkında Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı 30/05/2014 de 2011/6268 Sor. No 2014/7701 Karar No'lu Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı'nı veriyor ve yapılan itirazlar da Diyarbakır 1. Sulh Ceza Hakimliğinin 2014/1532 Değişik İş Nolu ve 12.11.2014 tarihli kesin kararı ile red ediliyordu.Aynı şekilde çoklu başvuruları birleştirerek inceleyen Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasal Düzene Karşı Suçlar Soruşturma Bürosu da şikayetler hakkında 08/09/2016 tarihli 2011/154452 Sor.No, 2016/55690 Karar Nolu zamanaşımı nedeniyle Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı'nı veriyordu.

Yargılamada sanıkların 30 yıl boyunca Anayasa Geçici 15. maddesi ile korunmasından ayrıcalıklı muamele görmesine, faillerin saptanmasında emir komuta zincirinin dikkate alınmamasından, yargılamanın geç başlatılmasına ve zamana yayılarak sonuçlandırılmamasına, suçlama kapsamının sınırlı tutulmasından olayların birbiriyle irtibatlandırılmadan etkisiz şekilde soruşturulmasına, devlet sırrı engelinden cezaların infazının mümkün olamamasına kadar cezasızlık olgusunun temel özellikleri olarak sayılabilecek tüm göstergeleri bulmak mümkün.

Bu nedenle olsa gerek başlandığında salonda yer bulmanın imkansız olduğu 12 Eylül yargılaması karar aşamasına gelindiğinde (müşteki avukatları dışında) kimsenin katılmadığı bomboş salonlarda gerçekleşiyordu. Salonun boş hali yargıya olan güvenin ortadan kalktığını gösteriyor ve bu yargılamanın akıbeti Türkiye’de 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat, 27 Nisan e-muhtırası, 15 Temmuz gibi bilinen ve açığa çıkmamış darbe girişimleriyle ya da 80’li ve 90’lı yıllarda işlenen ağır insan hakları ihalleriyle yargı yoluyla hesaplaşılabileceğine ilişkin umudu söndürüyordu.